

ЖАНРОВІ РІЗНОВИДИ ФОТОЖУРНАЛІСТИКИ У ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАННЯХ ЗАКАРПАТТЯ 1919–1944 РОКІВ

Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Філологія. Випуск 21.

УДК 7.012:655.533(477.87)

Поліха Л. Жанрові різновиди фотожурналістики у періодичних виданнях Закарпаття 1919–1944 років; 7 стор.; кількість бібліографічних джерел – 10; мова українська.

Анотація. Стаття відображає думку дослідників засобів масової комунікації щодо жанрів фотожурналістики, а також наводить приклади фотоілюстраційного наповнення періодичних видань Закарпаття 1919-1944 рр.

Ключові слова: жанр, фотожурналістика, ілюстрація, дизайн, Закарпаття.

Summary. The article reflects the opinion of mass media researchers on genres of photojournalistic, and provides the examples of photo illustrative content of Transcarpathian periodicals in 1919 – 1944.

Key words: genre, photojournalism, illustration, design, Transcarpathia.

Фотографія з часу виникнення відразу завоювала прихильність та увагу в різних сферах людського буття. Особливо важливою вона стала для преси, адже могла виконувати одну з важливих функцій ЗМІ – інформувати. На сьогодні вже важко собі уявити пресу без фотоілюстрацій, на початку 80-х років XIX століття на сторінках періодичних видань був представлений новий вид журналістської творчості – фотожурналістика.

Ілюстрування періодики досліджувалося у працях фахівців преси, зокрема варто відзначити вчених-журналістикознавців Б. Чернякова, що займався висвітленням проблем історії зображальної журналістики в друкованих засобах масової інформації [9; 10]; Д. Акчуріна, який описав образотворчо-виразні засоби фотожурналістики [1]; В. Березіна, який в основу свого посібника «Фотожурналістика» заклав науково-історичні та естетичні дослідження в галузі фотографії та фотожурналістики [2]; А. Колосова, що запропонував новий погляд на жанри фотожурналістики та сучасні тенденції розвитку системи фотожурналістських жанрів [5].

У тлумачному словнику з культурології читаємо: «жанр (фр. genre – рід, вид) – історично створена, стійка різновидність художнього твору. Принципи поділу на жанри специфічні для кожної з областей художньої творчості. В образотворчому мистецтві основні жанри визначаються перш за все за предметом зображення: пейзаж, портрет, побутовий жанр, історичний жанр та ін. Кожному жанру притаманні визначені, характерні тільки для нього засоби художньої виразності. Це – специфічна якість його форми і змісту. У сучасних умовах відбувається складний процес переплетіння і взаємодії жанрів, народження їх нових різновидів...» [6, с. 136].

Журналістські матеріали, що створюються за допомогою фотографічних форм і засобів, є фотожурналістикою, яка має велику палітру жанрів. Оскільки фотожурналістика прямо пов'язана з журналістикою, то творення її жанровості відбувається на основі журналістських жанрів. «Жанр у журналістиці – історично сформований стійкий тип медіатору з відповідною структурою, способом засвоєння фактичного матеріалу та функціями... За функціональним призначенням виокрем-

люються такі жанрові групи: 1) інформаційні жанри (факт, замітка, звіт, інтерв'ю, репортаж, кореспонденція, бліц-опитування та ін.); 2) аналітичні жанри (стаття, коментар, рецензія, журналістське розслідування, огляд, експеримент тощо); 3) художньо-публіцистичні жанри (нарис, зарисовка, портрет, есе і т.д.)» [8, с. 38].

Дослідники фотожурналістики, як власне і журналістикознавці виділяють та трактують жанри по-своєму. Наприклад, український учений Б. Черняков, дотримуючись класичної схеми, зокрема, зазначає: «До інформаційних жанрів фотожурналістики належать фотозамітка, розширена замітка, фотозвинування, фоторепортаж, фотокореспонденція інформаційного виду. Аналітичні жанри подані фотокореспонденцією, фотофейлетоном аналітичного виду; висловлені припущення про можливість виокремлення в цій типологічній підгрупі жанрових форм фотокоментаря, фотоогляду. Художньо-публіцистична підгрупа жанрів складається з фотонарису, фотозамальовки, фотофейлетона» [10, с. 12–15]. Натомість російський фотокореспондент та дослідник фотожурналістики А. Колосов пропонує по-новому глянути на жанри фотожурналістики, бо вважає: «... суперечливим і доволі штучним та суб'єктивним є нагромадження нових окремих жанрів, таких як фотоінформація, фотокореспонденція, фотозамітка, фотозвіт, фотозвинування, репортаж в одному кадрі та ін., утворених з давно відомих жанрів фоторепортаж та жанрова фотографія» [5, с. 153].

З-поміж жанрів живопису у фотожурналістиці можна виявити два основні типи – портрет (фотопортрет) і пейзаж (фотопейзаж). Колаж та фотоінсталяція запозичені фотожурналістикою в дизайні. У журналістиці та образотворчому мистецтві спостерігаємо спільні риси, зокрема у термінах – зарисовка, портрет. Взаємний вплив і взаємне проникнення різних видів наук та мистецтв – явище цілком природне і закономірне. Наприклад, фотографія у свою чергу дала початок розвитку нового напрямку – гіперреалізму (фотореалізм) у живописі та скульптурі в 70-х роках XX століття в США, що стало подією для світового образотворчого мистецтва.

Найбільш поширеними жанрами фотожурналістики, представленими в закарпатській пресі 1919-1944 рр., є фотопортрет і фотопейзаж, водночас виявлені також фотозамітка, фоторепортаж, фотоетюд, фотореклама та ін. Але найбільш поширеним видом фотожурналістики був і залишається портрет.

У межах жанру фотопортрету відповідно до образотворчого мистецтва залежно від техніки виконання та особливостей персонажів розрізняють: станковий, монументальний, інтимний, погрудний, у повний ріст, анфас, профіль. Портрети першого президента Чехословацької республіки Томаша Масарика представлені в україно-, угорсько- та чехословацькомовних газетах того часу, можна віднести до політичного фотопортрету. Відомий російський професор В.М. Березін пише: «останнім часом виник особливий вид фотопортрету – політичний [2, с. 115]. Та з наведеного прикладу фотопортретів Т. Масарика можна припустити, що це і є саме політичний фотопортрет, який дійсно в сучасних друкованих засобах масової інформації набув неабиякого поширення. Характеризуючи фотопортрети Т. Масарика, варто відзначити, що спільною для всіх них рисою є настроєвість, яка могла бути як заслугою фотографа, так і природною безпосередністю та фотогенічністю президента Чехословацької республіки.

Закарпатські видання 1919-1944 рр. «Наш родний край», «Пчолка», «Пластун», «Юношество», «Юный друг» велику увагу приділяли фотографіям, з-поміж тогочасних видань на їхніх сторінках нами виявлено найбільше ілюстрацій. Особливе місце серед них посідає міський та сільський фотопейзаж. У газетно-журнальному дизайні фотопейзаж має як естетичну, так і пізнавальну роль. Для газет того часу пізнавальна роль має неабияке значення, адже читачі могли побачити не тільки рідні краєвиди, але й пейзажі незвіданих ними країн. І нехай якість фотографій не завжди була хорошою, газета виконувала одну зі своїх основних функцій інформувати та дивувати (привертати увагу).

Найбільше дискусій у визначенні жанровості ведеться навколо фотографій, що зображують подію. Як було описано вище, одні вчені розподіляють такого роду фото на кілька фотожанрів (фотоінформація, фотокореспонденція, фотозамітка, фотозвіт, фотозвинування), інші відносять їх усіх до репортажного типу. Така образотворча публікація, як фотозамітка, що інформує про окремий факт дійсності, трапляється в газетах: «Недья» (1935), «Календарь миссійного в'єстника» (1935) тощо. Фотозамітка характеризується нерозривною єдністю фотозображення і супровідного тексту, наприклад у газеті «Недья» подано дві такі фотографії із «Из торжеств первого держ. катол. конгресса в Празь» («Недья», год видань 1, число 1, 6 окт. 1935). Світлина з відповідними підписами та нумерацією розміщені на різних сторінках (3 і 4), у різних місцях (на 3 сторінці в нижньому правому кутку, на 4 – у верхньому правому

кутку). У журналі «Пчолка» до статті «Народный Дом – культурна палата Русинів» на розвороті (на наступному розвороті теж) подано дві фотографії з нагоди створення народного дому товариства «Просвіта» («Пчолка», рок VII, число 2-3, октобер – новембер 1928). Цей вид фотопублікації можна віднести до жанру фоторепортажу. Життя закарпатських пластунів активно висвітлювали не тільки текстовими, але й фотографічними публікаціями у виданні «Пластун», зокрема на світлинах були зображені табори, в яких на практиці перевіряли здобуті знання й уміння дітей. На жаль, авторство фотознімків того часу не можна встановити, оскільки фотографії не підписувалися («Пластун», 1926 р.).

У газеті «Русское слово» знаходимо скопійований текст із фотографією, який можна розцінювати як фоторекламу («Русское слово», годь изд. VI, Ч. 12 (229), 21 марта 1929). Наведений приклад – це реклама надмогильних пам'ятників, де на фотографії зображене кладовище. Російський професор Б. Головка, зіставляючи історичні віхи розвитку фотографії другої половини 20-х років в Німеччині з етапом експериментальної фотографії в СРСР (Олександр Родченко), припускає, що саме «в Німеччині з'явилися перші експерименти перенесення журналістської фотографії на прийоми фоторекламного мистецтва» [3, с. 16]. На сторінках газети «Земля і воля» виявляємо ще один зразок поєднання фото з рекламним текстом що повідомляє про вихід у світ «Української загальної енциклопедії» («Земля і воля», рік видання II, число 2, 4 лютого 1935 р.). Реклами у закарпатському «Русському слові» та «Земля і воля» є одним із перших прикладів фотореклами на сторінках преси.

З винайденням чогось нового відразу виникають різні думки щодо його розвитку та впливу на суспільство. Винайдення фотографії – подія, яка як в технічному, художньому, так і в багатьох інших аспектах зробила переворот. На самому її початку існувала думка, що: «фотографія узурпувала завдання, яке ставили перед собою художники, – створювати образи, що точно відтворюють реальність... За це «художники мають бути глибоко вдячні», – стверджував Вестон», вважаючи цю узурпацію, як і чимало фотографів до нього й після нього, за фактичне визволення. Перебравши собі завдання реалістичного відображення, яке давніше монополювало художникам, фотографія визволила малярство, давши йому змогу реалізувати його найвище модерністське покликання – абстракціонізм [4, с. 91]. Співробітник фотохроніки ТАСС І. Буряк відзначав: «журналістика, якщо врахувати бурхливий процес перетворення періодичних видань в ілюстровані, у деякому розумінні давно вже перетворилася на фотожурналістику» [2, с. 68]. І вже через 15 років президент фотоінформаційного агентства Г. Нері в одному з інтерв'ю констатує інше: «На останньому фестивалі фотографії в Перпіняні вкотре було проголошена смерть фотожурналістики» [7]. Та, як пока-

зує історія, журналістика, фотожурналістика і живопис віднаходять нові форми та застосування.

В історії творення і виникнення жанровості фотожурналістики відбувається цілком природний та закономірний взаємовплив, взаємопроникнення та переплетіння жанрів. Фотожурналістика має міцний зв'язок з образотворчим мистецтвом, дизайном та журналістикою. Щодо чіткого визначення жанровості фотожурналістики немає одностайності. З'являються нові жанри, змінюєть-

ся техніка, виникає велика кількість змішаних форм, але фотожурналістика від цього тільки вииграє, бо відбувається оновлення та збагачення мистецтва фотографії. У досліджуваний період закарпатська преса приділяла велику увагу фотографії. І якщо врахувати технічні труднощі виконання фото початку ХХ століття, то можна стверджувати, що у пресі Закарпаття представлена досить велика палітра жанрів (фотопортрет, фотопейзаж, фотозамітка, фоторепортаж, фотореклама тощо).

Література

1. Акчурин Д.Г. Документализм и изобразительно-выразительные средства фотожурналистики : автореф. дис. канд. филол. наук / Д.Г. Акчурин ; МГУ им. М.В. Ломоносова. – М., 1985. – 21 с.
2. Березин В.М. Фотожурналистика: [учебное пособие] / Валерий Матвеевич Березин. – М.: Изд-во РУДН, 2006. – 159 с.
3. Головкин Б.Н. Теория и практика фоторекламы: [учебное пособие] / Бориель Головкин. – СПб.: Изд-во Михайлова В.А., 2005. – 320 с.
4. Зонтаг С. Про фотографію / Сьюзен Зонтаг. Пер. з англ. П. Тарашук. – К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2002. – 189 с.
5. Колосов А.А. Визуальные коммуникации в печатных СМИ: объективные сложности становления / Алексей Колосов // Вестник ВГУ. Серия: Филология. Журналистика. – 2007. – № 1 – С. 144 – 156.
6. Кононенко Б.И. Большой толковый словарь по культурологии / Борис Иванович Кононенко. – М.: ООО «Издательство «Вече 2000», ООО «Издательство АСТ», 2003. – 512 с.
7. Нери Г. Лекции по фотожурналистике / Грация Нери // 8 июня 2003. – Режим доступа: <http://www.photographer.ru/cult/practice/400.htm>
8. Словник журналіста: Терміни, мас-медіа, постаті/ За заг. ред. Ю.М. Бідзілі. – Ужгород: ВАТ Видавництво «Закарпаття», 2007. – 224 с.
9. Черняков Б.І. Зображальна журналістика в друкованих засобах масової інформації: Ілюстрована періодика від виникнення до середини ХІХ століття: [Монографія] / Борис Іванович Черняков; Київ. ун-т імені Тараса Шевченка, Ін-т журналістики. – К.: Центр вільної преси, 1998. – 115 с.
10. Черняков Б.И. Творческий процесс и типология жанровых форм изобразительной журналистики [Методическая разработка по спецкурсу «Основы изобразительной журналистики»] / Борис Иванович Черняков; Киевский госуниверситет. Ф-т журналистики. – К.: Fotoinfo, 1990. – 40 с.

Поліха Леся Ярославівна – викладач кафедри журналістики УжНУ.